

c. 1200 en el *Cronicón Villarense* (BRAE vi, 208) i en un inventari de 1497 (BRAE ii, 92), i avui és general en els Pirineus aragonesos y navarros (BDC xxiv, 176);² es diu *lonso* en judeo-esp. JCoromines hi explica aquesta *n* irregular com a resultat de la propagació de la nasalitat en la construcció *un oso* > *un o(n)so* (fenomen semblant al que va produir el cast. *manzana* < *mazana*, *mancilla* < *macilla*, cat. *nansa* < *nassa*) o un *no(n)so* (d'on amb dissimilació *lonso*); JCoromines amb aquest motiu ens recorda que l'ós és un animal que acostuma anar sol, i en general és un animal solitari (cf. l'expressió *viure com un ós*), i per tant hi ha més ocasions de dir *un oso* que *el oso* o *los osos*, i a més esmenta la variant *nosu* d'Extremadura que suposa precisament *u(n) oso*. Això pel que fa a la forma aragonesa; quant al cat. *onso*, JCoromines creu que aquest podria ser un préstec mossàrab o aragonès: recordem la seva aparició ja en 1328 en doc. de Catí i després repetidament en textos valencians, i en el mall. F. d'Olesa; comp. a més la seva distribució actual, infra.

Avui dia es diu *ós* a Barcelona i en gran part del Principat; també al Pallars³ i en moltes parts del País Val.⁴ En certes localitats s'empra la forma femenina *ossa* com a nom genèric i fins i tot quan hom parla del mascle.⁵ En parts del Pallars i a Ribagorça corre *osso*, pronunciat amb *o* oberta en certs pobles.⁶ La variant *onso* s'usa a Mall. i Men.,⁷ a Tort. (BDC iii, 104) i al Sud de la prov. de Lleida (DECH iv, 319b1-2).⁸ L'altra variant, *orso*, té vitalitat en parts del País Val.: l'Horta, Ribera de Xúquer, Alcoi i Carlet;⁹ aquesta forma deu ser la continuació del mig savi *ors*, *orsa* (documentat en textos antics i en StVicentF), que sembla haver reemplaçat *onso* que apareix sovint en textos valencians medievals com hem indicat.

Notem a més: *ós blanc* [Lab. 1839] o *ós polar*, *ós bru*, *ós formiguer* [DFA.]; per a fraseologia veg. DFA. i AlcM.

DERIV.: *óssa* 'femella de l'ós' [S. xiv], variant mig-sàvia *orsa*, i a més *onsa* (femení d'*onso*): exs. medievals, supra. Una variant *ossesa* és viva als Pirineus segons DAg. *Óssa major*, *óssa menor*, les constellacions boreals [1696, Lacav., que escriu *onsa*, com també Lab. 1839, s. v.]. *Ossall* 'cadell de l'ós' [Lab. 1839], forma que té registrada JCoromines (1963) a Espot (Alt Pallars), i a la Vall d'Aneu AlcM. *Ossell* id. (AlcM); *orsell* en doc. de 1399: «per cascun ors e orsa quarenta sòlidos, e per cascun orseyll vint sòlidos» (AlcM). *Osset* [Lab. 1839; *onset*, Lacav. 1696]. *Úrsi*. *Úrsid*.

¹ Cf. la forma portuguesa *urso*, palesa precisament un tractament mig-savi; en el ms. 0 del *Libro de Alexandre* (c. 1250), amb trets lleonesos, figura *orsa* (985c, P *osa*). — ² JCoromines va registrar a Pantocosa (1966) el topònim *la Cueva l'Onso*, amb la nota que el subjecte mateix deia *oso*, però evidentment ja no n'hi ha, d'òsos, en el vessant espanyol. ³ JCoromines té anotats *osos*, *osa* a Tor, *os* a Àreu (Vall Ferrera, 1933), *os*, *-os* a Tavascan (Cardós, 1934). — ⁴ Els diccionaris val. de CRos i d'Escrig

inclouen només *ós*; també Sanelo, però aquest usa *orso* com a l'equivalent castellà, ço que fa palès que aquesta forma també s'usava a Val.; (veg. a més la nota a *urs* en el diccionari de Sanelo (p. 358). —

⁵ Així a Esterri i Estaon (Cardós, 1934); a més, JCoromines va registrar el 1963 el topònim *La Canya de la oša* (Civís) i *Cova de l'osa* (Llavorsí). — ⁶ JCoromines va anotar *Cova de l'oso* a Guiró i *Pas de l'oso* a Cabdella (Alt Pallars, 1963), i amb *o* oberta *oso*, *-os* a Taüll, a la Vall de Boí (1953) on es troben els topònims: *Pas de l'oso*, *Feixana de l'oso* (per damunt de Cavallers, a Caldes); a més, *oso* tant a Llastarri com a Sopeira (1957), i a Pont de Suert, on *La Trampa de l'oso* és una partideta de muntanya (1957) i ho és també *Cova de l'oso* a Casterner de Noals. — ⁷ DFgra. (1840) duu només *onso*, i com a diminutius *onset* i *osset*; Moll (AORBB iv, 1931, 110) qualifica *onso* de balear; notem un exemple en A. Ferrer Ginart, *Rond. de Men.*: «Un llob, un *onsu*, una formiga i un àguila» (p. 199). — ⁸ JCoromines té registrat el nom de lloc, *Cova dels Onsos*, al Soleràs (Garrigues, 1936). — ⁹ Informació proporcionada per JGinerMarc (1955); JCoromines va sentir *orsos* a Albal (Albufera), 1962, en el nom de lloc *Motor dels orsos*; MGadea, que era de la comarca d'Alcoi, va emprar *orso* en la seva obra folklòrica: «No saben més que fer ballar *orso* y només al so de panderet» (*Terra del Xè* i, 6); però escriu *osos* en ii, 89.

OSA, 'bota de muntar, polaina' (ant.): «E En Domingo de la Figuera cavalcà con (= com) a senyor ben arreat, així com havia acostumat de cavalcar, ab ses *oses* e ab capell de sol e guants, e bé ordenat» (Muntaner, *Cròn.*, cap. 89, Col. Pop. Barc., ii, 68.8); «lo rey --- vestí i.^a gramaya blava no gayre bona, e i caperó vestit en son cap e ses *oses* calsades» (Desclot, *Cròn.*, cap. 104, NCL. iii, 158.3); mot que juntament amb el cast. ant. *huesa*, port. ant. *osa*, oc. ant. *oza*, fr. ant. *huese*, it. *uosa*, prové del germ. HOSA id. (al. *hosen* 'calçons'); M-L., REW, 4195; DECH ii, 936a25ss.

Osades, V. *ausades* (GOSAR) *Osar*, V. *gosar*

OSCA, 'mossa, tall fet al costat d'una cosa' (per exemple, trenc fet al tall d'una eina de tallar, o tall que es fa a un bastó com a senyal etc.), 'regata en la punta del fus per a enganxar el fil', 'pas estret i encinglerat en una serra', mot representat en diverses llengües romàniques (oc. *osca*,¹ fr. ant. *osche* 'mossa', fr. *hoche* id., gall. *osca* 'osca del fus', ast. i arag. *güesca* id.) i també en basc *ozka*, derivat d'una base **osca*, d'origen incert, probablement pre-romà?² □ 1.ª doc.: *osques*, en Alcoati (ms. S. xiv); *oscha*, 1371, JMarch; cf. *oscat* 'que té osques', ja en Llull.

Osca (amb la seva família *oscar*, *oscat*) està ben documentat. Llegim en Alcoati: «prin fetge de cabra e sia *oscat* de moltes *osques*» (82v). JMarch, *Dic. rims*, 330, inclou *oscha* tres vegades en rima amb *cloca*, potser dos d'ells representant les dues accepcions prin-